

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

КИРИЛЮК ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 341.1/8

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук
ПАЗЮК Андрій Валерійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
доцент кафедри міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ТИМЧЕНКО Леонід Дмитрович,
Університет державної фіскальної
служби України, Науково-дослідний
інститут фіскальної політики,
завідувач відділу дослідження
міжнародного досвіду оподаткування

доктор юридичних наук, професор
КАМІНСЬКА Наталія Василівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри гуманітарних та
загально-правових дисциплін

Захист відбудеться 12 червня 2017 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 в залі засідань вченої ради Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розіслано 3 травня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А. О. Кориневич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процес розбудови глобального інформаційного суспільства характеризується поступовим переходом від «міжнародного права співіснування» до «міжнародного права співпраці» усіх зацікавлених сторін в інформаційній сфері. Концепція глобального інформаційного суспільства піднімає питання альтернативних можливостей, у тому числі міжнародного права у контексті його трансформаційної спроможності та здатності до прогресивного розвитку. Аналіз сучасних тенденцій міжнародного нормотворення свідчить про те, що управління Інтернетом як критичним ресурсом глобального інформаційного суспільства буде найбільш ефективним за умови залучення до процесу прийняття рішень усіх зацікавлених сторін (держав, міжнародних організацій, приватного сектору, громадянського суспільства, технічної та академічної спільнот), що рівняться між собою за ознакою правового статусу, переслідуваних інтересів та експертного потенціалу.

В основу дисертаційного дослідження покладено ідею про те, що аналіз природи нового правового феномену не повинен обмежуватися виключно формальними чи номінальними умовами, а має враховувати також динаміку його розвитку та перетворюючий трансформаційний вплив на систему міжнародного права в цілому та її окремі елементи. Саме тому в роботі застосовується діалектичний підхід до дослідження еволюції міжнародного права у контексті його адаптації до змін, зумовлених розвитком глобального інформаційного суспільства. Упродовж останніх десятиліть інформаційно-комунікаційні технології здійснюють суттєвий вплив на розвиток міжнародного права, що особливо помітно у сферах співробітництва держав із питань захисту прав людини онлайн, транскордонного обміну персональними даними та забезпечення кібербезпеки. Наразі прийнято окремі міжнародно-правові документи щодо зазначених питань, втім, досі відсутнє єдине розуміння ефективності міжнародного права як нормативного регулятора суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету.

Інтернет став потужною глобальною інформаційною інфраструктурою, що виходить за фізичні кордони держави і тим самим обумовлює появу низки правових проблем, пов'язаних із територіальністю міжнародно-правового регулювання в межах юрисдикції суверенних держав. Фізично окреслена територія держави перестає бути єдиним ідентифікатором застосовного правопорядку. Атериторіальність Інтернету потребує модифікації підходів до регулювання суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету.

Адаптація міжнародного права до змін у суспільних відносинах, зумовлених розвитком глобального інформаційного суспільства, повинна супроводжуватися розширенням нормотворчих повноважень та представницької участі в інституційному механізмі управління Інтернетом усіх зацікавлених сторін. Фактично, розпочався новий етап удосконалення міжнародного права в частині охоплення ним суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету, що супроводжується переходом від державоцентричної системи міжнародних відносин до моделі глобального управління інформаційним суспільством, заснованої на принципі багатосторонньої участі стейкхолдерів у здійсненні владної та нормотворчої функцій.

Тривалий час міжнародне право залишалося інертним по відношенню до питань розвитку глобального інформаційного суспільства. Складність пристосування класичних

для міжнародного права концепції суверенітету, територіальної юрисдикції, первинності ролі держав у процесах міжнародного нормотворення та управління були причиною того, що вивчення обраної проблематики залишалося в рамках політичних, технічних та суспільствознавчих наук. Розвиток глобального інформаційного суспільства спонукає до еволюції міжнародного права у XXI столітті. Позитивний та розширювальний вплив глобального інформаційного суспільства на розвиток регуляторного потенціалу міжнародного права та трансформація останнього відповідно до викликів технологічного прогресу й обумовили актуальність і вибір теми дисертаційного дослідження.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці як українських учених, так і зарубіжних науковців. Окремі аспекти та теорії інформаційного суспільства досліджували у своїх працях М. Бангеманн, О. Баранов, З. Бауман, Д. Белл, Ф. Вебстер, Е. Гідденс, М. Кастеллс, Й. Масуда, Ю. Нестеров, М. Постер, А. Ракітов, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер, Ю. Хабермас, Д. Черешкін, Г. Шиллер та інші.

Питання становлення глобального інформаційного суспільства розглядали М. Кривошеєв та А. Чернов, у той час як питаннями правового забезпечення цих процесів займалися Л. Єфимова, Ю. Кашлев, Б. Кристальний, А. Новицький, А. Стрельцова та інші. Дослідження у сфері історичного розвитку концепції глобального інформаційного суспільства та її міжнародно-правового регулювання можна знайти у роботах У. Карлссон, Л. Маклагліна, К. Норденстрєнга, К. Падовані, В. Пікарда, М. Тєграняна та К. Хамелінка.

Питання «м'якого» права у юридичній літературі досліджували К. Бєкяшев, С. Білоцький, А. Бойл, М. Буроменський, М. Вєліжаніна, Г. Вєльямінов, М. Голдман, В. Дєнісов, О. Задорожній, Л. Зєнден, О. Кіївєць, Я. Клабберс, Р. Колодкін, П. Коттрєлл, І. Лукашук, О. Мєрежко, В. Мицик, В. Муравйов, М. Поллак, К. Смирнова, Ф. Снайдер, В. Талімончик, Л. Тимченко, Ю. Тихомиров, Д. Трубек, Г. Тункін, С. Черніченко, М. Шоу, О. Шпакович та К. Якобссон.

У зарубіжній літературі питання управління Інтернетом знайшли відображення у роботах Л. Бігрейва, Дж. Бінга, М. Кігтіманна, В. Кляйнвєхтера, Й. Курбаліі, П. Поланскі, Д. Поста та А. Туцці. Серед українських учених інституційну основу та нормативний зміст міжнародно-правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері розглядали І. Забара, А. Пазюк, К. Шахбазян.

До аналізу окремих аспектів захисту персональних даних вдавалися такі вчені, як О. Баранов, М. Бєм, В. Галаган, Дж. Голдсміт, І. Городиський, К. Мєльник, А. Пазюк, Дж. Райденберг, А. Тунік, І. Усенко, П. Шварц, тощо. Забезпечення захисту прав людини онлайн досліджували, зокрема, О. Жилінкова, Н. Камінська, А. Пазюк.

Окремі аспекти використання кіберпростору у військових цілях розглядали К. Бєйкер, І. Забара (міжнародна інформаційна безпека), Тріша Д. Карпентер (кібероперації), Сьюзєн В. Бреннер (кіберзлочинність), Дж. Карр, Франк Дж. Кілуффо, Стефєн Дж. Кімбала, Р. Кларк, Дж. Річард Кноп, М. МакКоннєлл, Р. Нєйк, Р. Рогожинскі, П. Розєнцвайг та К. Сандвік (кібервійна), Р. Браст (кібератаки), М. Шмітт (кіберконфлікти) та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах наукової теми «Правові засади співпраці України з міжнародними інтеграційними об'єднаннями: теорія і практика», яка є частиною наукової теми Інституту міжнародних відносин № 11БФ048-01: «Україна у міжнародних

інтеграційних процесах», що є складовою Комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Метою дисертаційного дослідження є з'ясування змісту і напрямів прогресивного розвитку міжнародного права як реакції на трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства та надання пропозицій щодо удосконалення регуляторної спроможності міжнародного права в умовах глобалізації та перманентного технологічного прогресу.

Завдання дослідження:

- сформулювати визначення базових категорій понятійного апарату дисертаційного дослідження;
- з'ясувати в історичній ретроспективі адаптивність міжнародного права до перманентно та динамічно еволюціонуючих суспільних відносин в інформаційній сфері;
- дослідити інституційні механізми управління глобальним інформаційним суспільством, проаналізувати їх ефективність, виявити нормотворчий потенціал та рівень взаємодії, а також надати рекомендації щодо удосконалення глобальної інституційної структури інформаційного суспільства;
- визначити рівень фрагментації міжнародного права шляхом порівняльного аналізу тенденцій до глобалізації та регіоналізації міжнародно-правового регулювання питань розвитку глобального інформаційного суспільства;
- встановити причини появи та рівень ефективності «допоміжних» наднаціональних регуляторів суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету;
- здійснити аналіз міжнародно-правових питань *per se*, зокрема забезпечення прав людини онлайн, захисту і транскордонної передачі персональних даних як прикладів адаптації міжнародного права до вирішення проблем, пов'язаних із розвитком глобального інформаційного суспільства;
- з'ясувати нормотворчу спроможність міжнародних судових інституцій з питань розвитку глобального інформаційного суспільства на підставі аналізу відповідної судової практики;
- визначити особливості міжнародно-правового регулювання співробітництва держав у сфері забезпечення кібербезпеки, вирішення конфліктів, що виникають у кіберпросторі, та використання кіберпростору як специфічного середовища для завдання кібератак;
- охарактеризувати стан нормативної готовності України до інтеграції в європейське і глобальне інформаційне суспільство та надати пропозиції щодо реформування національного законодавства у сфері розбудови інформаційного суспільства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з формуванням глобального інформаційного суспільства та відповідні трансформаційні процеси у міжнародному праві, пов'язані з його прогресивним розвитком як нормативною реакцією на технологічний прогрес.

Предметом дослідження є прогресивний розвиток міжнародного права як нормативна реакція на трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що нормативне відображення змін у суспільних відносинах, зумовлених формуванням глобального інформаційного суспільства, сприятиме прогресивному розвитку міжнародного права та призведе до поступового переходу від державоцентричної до людиноцентричної системи міжнародно-правового регулювання у досліджуваній сфері, заснованої на моделі багатосторонньої співпраці між

усіма зацікавленими сторонами (державами, міжнародними організаціями, приватним сектором, громадянським суспільством, технічною та академічною спільнотами).

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використовується сучасний методологічний інструментарій, що включає в себе загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Серед загальнонаукових методів автор використовує діалектичний та історико-логічний методи, що дозволяють розглянути процес конвергенції глобального інформаційного суспільства та міжнародного права від їх протиставлення до синергії, встановити тенденції їх подальшого розвитку та взаємодії, а також простежити еволюцію доктринальних підходів в аспекті відображення окреслених питань (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). За допомогою семантичного методу надано визначення ключових понять, зокрема глобального інформаційного суспільства, кіберпростору, принципу мережевої нейтральності, прав людини онлайн, тощо (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1).

Окреме місце у ході наукового дослідження займають системно-структурний та системно-функціональний методи, широке застосування яких обумовлене вивченням трансформаційного впливу глобального інформаційного суспільства на систему міжнародного права як в аспекті її внутрішньої структури, так і розширення регуляторної спроможності (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Синергетичний метод дозволяє поглянути на еволюцію міжнародного права з точки зору нелінійних процесів розвитку глобального інформаційного суспільства (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2). Методи індукції та дедукції, аналізу та аналогії виявилися особливо доречними при дослідженні судової практики та при виявленні тенденцій її розвитку і впливу на відповідну нормотворчу діяльність на міжнародному та національному рівнях (підрозділ 2.3).

У роботі були також застосовані спеціальні методи: порівняльно-правовий та метод правового моделювання, які зробили можливим комплексний аналіз ряду національних, регіональних та універсальних режимів у контексті окремих аспектів розвитку глобального інформаційного суспільства та його інституційної структури, а також дозволили виявити відповідні прогалини у нормативному регулюванні та сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності останнього (підрозділи 1.3, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Метод аналогії дозволив виявити схожість режиму кіберпростору з режимами, що були свого часу закріплені для відкритого моря та космічного простору. Завдяки цьому ж методу вдалося також обґрунтувати доцільність визнання Інтернету у якості об'єкту загальної спадщини людства (підрозділ 1.1). Метод класифікації застосовується при розмежуванні прав людини онлайн та офлайн (підрозділ 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших рівнобічних, системних досліджень особливостей перетворюючого впливу глобального інформаційного суспільства на прогресивний розвиток міжнародного права. При цьому, глобальне інформаційне суспільство визначається не як новий міжнародно-правовий феномен, а як об'єктивно існуючі правопорядок та правовідносини, трансформаційний потенціал яких окреслює тенденції еволюції сучасного міжнародного права. За результатами проведеного дослідження сформульовано наступні основні положення, в яких розкривається його наукова новизна та які винесені на захист як особистий внесок дисертантки.

Уперше:

- надано авторське визначення понять «глобальне інформаційне суспільство», «кіберпростір», «права людини онлайн», «принцип мережевої нейтральності» у контексті міжнародного права;
- розроблено авторську періодизацію адаптивності міжнародного права до розвитку глобального інформаційного суспільства;
- доведено, у тому числі на конкретних прикладах (права людини онлайн, захист і транскордонна передача персональних даних та кібербезпека), багатовекторний та системний позитивний трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства на прогресивний розвиток міжнародного права;
- обґрунтовано зростаючий нормотворчий та стандартоутворюючий потенціал міжнародних судових інституцій при застосуванні міжнародного права до вирішення суперечок, що виникають з питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

Удосконалено:

- розуміння співіснування різних нормативно-правових джерел з питань розвитку глобального інформаційного суспільства з наголосом на тому, що мірою високої виконуваності норм не завжди є їх юридична обов'язковість;
- обґрунтування доцільності переходу від державоцентричної до людиноцентричної системи міжнародно-правового регулювання з питань розвитку глобального інформаційного суспільства, заснованої на моделі багатосторонньої співпраці між усіма зацікавленими сторонами (державами, міжнародними організаціями, приватним сектором, громадянським суспільством, технічною та академічною спільнотами);
- класифікацію інституційних механізмів розвитку глобального інформаційного суспільства, а також питань його розвитку, що знайшли своє відображення у відповідних міжнародно-правових актах;
- обґрунтування доцільності вироблення універсальних міжнародно-правових режимів з питань розвитку глобального інформаційного суспільства, зокрема у сферах захисту і транскордонної передачі персональних даних та кібербезпеки.

Отримали подальший розвиток:

- пропозиції щодо доцільності відмови від безумовного застосування концепцій територіальної юрисдикції та державного суверенітету у контексті кіберпростору на користь концепцій розподіленого суверенітету та багатосторонньої участі всіх зацікавлених сторін у прийнятті відповідних рішень;
- тенденції формування транснаціонального права кіберпростору, що передбачає закріплення нормотворчої функції за ширшим колом суб'єктів;
- ідея про допустимість поширення на Інтернет як глобальну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру статусу об'єкта загальної спадщини людства;
- концепція «м'якого» права як інструмента унормування суспільних відносин в інформаційній сфері;
- пропозиції щодо визнання доступу до Інтернету у якості самостійного права людини, а також удосконалення механізмів та засобів правового захисту прав людини онлайн.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Наукове значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки та теоретичні положення можуть сприяти подальшому розвитку науки міжнародного права та

бути корисними у практичній діяльності, зокрема для реформування національного законодавства України в інформаційній сфері, а також обґрунтування зовнішньополітичної позиції нашої держави з питань розвитку інформаційного суспільства. Зібраний науково-практичний матеріал і висновки можна застосовувати у подальших дослідженнях міжнародно-правового регулювання різноманітних аспектів розвитку глобального інформаційного суспільства, зокрема захисту прав людини онлайн, міжнародно-правового режиму захисту і транскордонної передачі персональних даних, протидії кіберзагрозам та гарантування кібербезпеки тощо. Положення дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при розробці навчальних посібників, підручників і методичних матеріалів, а також при викладанні нормативних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Права людини у міжнародному праві», «Міжнародне інформаційне право», «Міжнародно-правове регулювання глобальних комунікацій», «Міжнародно-правові аспекти управління Інтернетом».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане дисертанткою особисто. Усі висновки, узагальнення, припущення, пропозиції зроблені автором завдяки самостійній дослідницькій роботі, аналізу джерельної бази – міжнародно-правового регулювання, судової практики та доктринальних праць, на які подано відповідні посилання, а також на основі власної практичної діяльності здобувача у сфері правового забезпечення процесів розбудови інформаційного суспільства в Україні.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію заслухано та обговорено на засіданні кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення та ключові ідеї дисертаційного дослідження оприлюднені у виступах і публікаціях на десяти наукових конференціях: трьох Міжнародних науково-практичних конференціях «Шевченківська весна» (м. Київ, 3 квітня 2014 року, 2 квітня 2015 року, 7 квітня 2016 року) (тези опубліковано), двох Міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 16 жовтня 2014 року, 22 жовтня 2015 року) (тези опубліковано), Міжнародній науково-практичній конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (м. Київ, 15 жовтня 2015 року) (тези опубліковано), Міжнародній науковій конференції «*Challenging Media Landscapes Conference: Exploring Media Choice and Freedom*» (Манчестер, Великобританія, 17-18 листопада 2014 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Конституційна реформа та модернізація в Україні на шляху до європейської інтеграції» (м. Київ, 4 липня 2014 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтереси України: міжнародно-правовий захист» (м. Київ, 28 серпня 2014 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Майбутнє політичних реформ в Україні» (м. Київ, 26 вересня 2014 року).

Автор дисертації у період з жовтня 2014 року по грудень 2015 року надавала експертну підтримку Офісу Ради Європи в Україні в рамках Спільного проекту Ради Європи та ЄС «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні». У період із серпня по грудень 2015 року здійснювала функції менеджера проекту «Права людини та Інтернет», який був спрямований на формування знань та навичок свідомого користування Інтернетом, навчання правам людини онлайн та запуск механізмів реагування на їх порушення. У червні 2014 року брала участь у парламентських слуханнях на тему «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні». У березні

2017 року представила результати дослідження під час участі у глобальній зустрічі ICANN58 у Копенгагені (Данія) та міжнародній конференції *RightsCon* у Брюсселі (Бельгія).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження отримали відображення в семи наукових статтях у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, у двох статтях в іноземних фахових виданнях, одній статті в інших виданнях, шести опублікованих тезах доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій, а також у дописі в колективну монографію та двох розділах дослідження, виконаного на замовлення Офісу Ради Європи в Україні.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та задачами дослідження й дозволяють послідовно розглянути теоретичні та практичні аспекти обраної теми. Дисертаційна робота складається зі вступу, дев'яти підрозділів, об'єднаних у три розділи, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації складає 247 сторінок, з яких обсяг основного тексту становить 211 сторінок. Список використаних джерел складається з 334 найменувань, викладених на 36 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито стан розробки теми у науковій літературі, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет та гіпотезу дослідження; охарактеризовано використаний методологічний інструментарій, окреслено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; подано відомості про публікації та апробацію результатів дисертаційного дослідження, його обсяг та структуру.

У **першому розділі «Міжнародно-правові основи глобального інформаційного суспільства»** досліджено становлення концепції глобального інформаційного суспільства та процес її трансплантації у площину міжнародного права; виокремлено етапи конвергенції глобального інформаційного суспільства та міжнародного права, а також встановлено перетворюючий вплив першого на прогресивний розвиток останнього; проведено класифікацію та аналіз інституційних моделей, у рамках яких відбувається формування політики та стандартів управління глобальним інформаційним суспільством.

У **підрозділі 1.1. «Концепція глобального інформаційного суспільства та міжнародне право»** запропоновано авторські визначення понять «глобальне інформаційне суспільство» та «кіберпростір». Стан сучасного міжнародного права означено поняттям нормативного індетермінізму, що вимагає перегляду класичних міжнародно-правових концепцій суверенітету, кордонів, громадянства, територіальності та юрисдикції з метою відображення еволюційних змін, зумовлених розвитком глобального інформаційного суспільства. Доведено, що переведення у нормативну площину питань становлення глобального інформаційного суспільства сприятиме прогресивному розвитку міжнародного права. Продемонстровано, що наразі правова та соціальна системи досягли того рівня синергії, коли очевидним є не лише трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства на міжнародне право, а й стає невідворотним нормативне закріплення правових основ та стандартів функціонування та еволюції такого суспільства.

У підрозділі 1.2. «Питання розвитку глобального інформаційного суспільства у міжнародному порядку денному: історичний огляд» запропоновано авторську періодизацію еволюції адаптивності міжнародного права до питань розвитку глобального інформаційного суспільства, що підтверджує робочу гіпотезу про позитивний трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства на міжнародне право. Прогресивний розвиток останнього проявляється у розширенні його регуляторної спроможності за рахунок охоплення широкого кола питань розвитку глобального інформаційного суспільства. Усі виділені автором етапи пов'язані з нормотворчими ініціативами, започаткованими в рамках ООН. Будучи класичною міжнародною організацією, вона демонструє успішні приклади практичної реалізації моделі багатосторонньої участі та посиленої співпраці.

У підрозділі 1.3. «Інституційний механізм глобального інформаційного суспільства» запропоновано розрізняти два типи інституційних моделей, у рамках яких відбувається формування політики та стандартів управління глобальним інформаційним суспільством. Перша модель ґрунтується на традиційному міждержавному механізмі, прикладом якого може бути співпраця в рамках ООН. В основі іншої моделі – принцип багатосторонньої участі, що передбачає залучення різноманітних недержавних суб'єктів. На даному принципі побудована діяльність ICANN (Інтернет-корпорація з присвоєння імен та номерів) та Форуму з управління Інтернетом (IGF). Обґрунтовано перехід від державоцентричної до людиноцентричної системи міжнародно-правового регулювання, заснованої на принципах розподіленого суверенітету та багатосторонньої участі.

У другому розділі «**Особливості нормотворення з питань розвитку глобального інформаційного суспільства**» проаналізовано джерела нормативно-правового регулювання інформаційних правовідносин, встановлено причини появи додаткових нормативних регуляторів та їх ефективність; запропоновано класифікацію ключових міжнародно-правових актів з питань розвитку глобального інформаційного суспільства; доведено стандартоутворюючу роль міжнародних судових установ у досліджуваній сфері.

У підрозділі 2.1. «Характеристика джерел унормування правовідносин в інформаційній сфері» встановлено, що в умовах глобального інформаційного суспільства спостерігається фактичний перерозподіл владних та нормотворчих функцій, що зумовило зростання ролі «м'якого» права та судових рішень у якості додаткових нормативних регуляторів суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету. Враховуючи, що одним із основних принципів глобального інформаційного суспільства є багатостороння участь, прийняття актів «м'якого» права в результаті переговорів між усіма зацікавленими сторонами є закономірним процесом. Встановлено, що незобов'язуючим нормам притаманна значна нормативна цінність. Відмітною рисою актів «м'якого» права є значно менші витрати, пов'язані з їх укладенням, у порівнянні з класичними міжнародними договорами. Крім того, державам значно складніше погодитися на прийняття юридично обов'язкових міжнародно-правових документів, оскільки йдеться про певне обмеження їхнього суверенітету в загальних інтересах. Технологічна орієнтованість міжнародного права в епоху глобального інформаційного суспільства визнається необхідною умовою його прогресивного розвитку та трансформації у дієвий регуляторний механізм, що відповідає вимогам часу та інтересам суб'єктів.

У підрозділі 2.2. «Основні міжнародно-правові акти з питань розвитку глобального інформаційного суспільства» запропоновано класифікацію за предметною сферою дії питань розвитку глобального інформаційного суспільства, що потребують врегулювання на нормативному рівні, та відповідних чинних нормативно-правових актів. Недостатній рівень дослідженості кіберпростору є причиною прийняття рамкових та декларативних міжнародно-правових документів. Міжнародні договори з питань розвитку глобального інформаційного суспільства часто укладаються вже після того, як на практиці фактично сформувались певні правовідносини, виявивши прогалину у чинному міжнародно-правовому регулюванні. У результаті цього в умовах глобального інформаційного суспільства спостерігається відсутність органічної єдності міжнародного права та правопорядку, що склався та розвивається на основі множинності нормативних регуляторів, розроблених у ході багатостороннього діалогу між усіма зацікавленими суб'єктами.

У підрозділі 2.3. «Роль судової практики у формуванні основ міжнародно-правового регулювання з питань розвитку глобального інформаційного суспільства» доведено, що судова практика формує основи правозастосування в аспекті розширювального тлумачення чинних міжнародно-правових норм у їх застосуванні до регулювання питань розвитку глобального інформаційного суспільства. Судові рішення мають відмінний від основних джерел міжнародного права вплив на міжнародний правопорядок. Вони використовуються у якості аргументів та формують загальний міжнародно-правовий дискурс. Розширення нормотворчого потенціалу міжнародних судових установ з питань глобального інформаційного суспільства та застосування судами концепції динамічного тлумачення є свідченням прогресивного розвитку міжнародного права у досліджуваній сфері. У той же час, у контексті попередження та уникнення негативних тенденцій екстериторіального правозастосування особливої актуальності набуває ухвалення відповідних міжнародно-правових актів з питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

У третьому розділі «Міжнародне співробітництво з питань розвитку глобального інформаційного суспільства» розглянуто приклади міжнародного співробітництва держав з питань розвитку глобального інформаційного суспільства у сферах, що становлять найбільший інтерес, є найбільш нормативно розробленими та водночас викликають найбільше труднощів в аспекті вироблення універсальних міжнародно-правових режимів та регулювання. При цьому, при виборі конкретних сфер співробітництва автором був застосований не стільки секторальний, скільки ціннісний підхід, передбачений підсумковими документами Всесвітнього саміту інформаційного суспільства.

У підрозділі 3.1. «Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини онлайн» продемонстровано, що чинне міжнародне право гарантує кожній людині однакові права онлайн та офлайн, однак, нерозвиненими залишаються механізми захисту та відновлення порушених прав. При цьому найбільш прогресивним є регулювання прав людини онлайн в рамках Ради Європи. Запропоновано авторське визначення цифрових прав або прав людини онлайн. Встановлено, що новими правами, поява яких обумовлена розвитком глобального інформаційного суспільства, є доступ до Інтернету та «право бути забутим». Сучасне міжнародне право повинне містити як негативні, так і позитивні зобов'язання держав щодо гарантування права на доступ до Інтернету. Визнання універсального права на

доступ до Інтернету сприятиме рівності усіх членів глобального інформаційного суспільства. У глобальному інформаційному суспільстві виникає нове середовище для реалізації прав людини, розширюється тлумачення їх змістового наповнення та формується потреба у створенні специфічних засобів і механізмів правового захисту, які б враховували специфіку кіберпростору.

У підрозділі 3.2. «Становлення універсального міжнародно-правового регулювання у сфері захисту персональних даних» обґрунтовано раціональність запровадження універсального міжнародно-правового регулювання сфери захисту персональних даних. Продемонстровано, що у даній сфері найбільш тісним чином переплетені інструменти «твердого» та «м'якого» права. Підтверджено первинність правозастосовної практики та авторитет судових рішень у сфері обробки персональних даних. Ухвалення єдиних стандартів захисту персональних даних дозволить усунути нормативні бар'єри на шляху до вільного транскордонного потоку інформації, що є одним із основних принципів глобального інформаційного суспільства. Локалізація чи навіть регіоналізація регулювання з питань глобального інформаційного суспільства є штучною перешкодою для прогресивного розвитку міжнародного права. Втім, як свідчить приклад сфери захисту персональних даних, еволюція міжнародного права продовжує відбуватися за класичною схемою трансформації регіональних режимів в універсальні. При цьому логічним було б уникати надлишкової і, як правило, обмежувальної нормативної активності та розробляти універсальне регулювання для правовідносин глобального характеру в інформаційній сфері.

У підрозділі 3.3. «Міжнародно-правовий режим безпеки кіберпростору» встановлено, що більшість міжнародно-правових актів та обговорень зосереджені навколо військової складової кібербезпеки. Запропоновано змістити акцент на мирне використання кіберпростору, зміцнення заходів довіри та культивування відповідальної поведінки держав у кіберпросторі, що сприятиме досягненню компромісу з питань вироблення універсального міжнародно-правового режиму безпеки для кіберпростору. Безпека визнається необхідною передумовою стабільності та передбачуваності розвитку глобального інформаційного суспільства. Роль міжнародного права полягає у створенні ефективних нормативних рамок та закріпленні належних гарантій як безпеки інфраструктури, так і безпеки самих правовідносин, що виникають в інформаційній сфері. Доведено, що правовий режим безпеки кіберпростору повинен бути універсальним за своєю природою, оскільки йдеться про такі ключові для людства цінності як міжнародний мир та стабільність.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформулювати та обґрунтувати наступні висновки, що підтверджують запропоновану у вступі гіпотезу про прогресивний розвиток міжнародного права як результат нормативного відображення питань розвитку глобального інформаційного суспільства:

1. На сучасному етапі прогресивний розвиток міжнародного права в інформаційній сфері став можливим, у тому числі, завдяки трансформуючому впливу глобального інформаційного суспільства. Доведено, що однією з найбільших труднощів міжнародно-правового регулювання досліджуваної сфери є випереджувальні темпи розвитку об'єкту

регулювання порівняно із регуляторною спроможністю нормативної системи. На практиці реально сформувався і функціонує новий об'єкт міжнародно-правового регулювання – суспільні відносини, обумовлені появою глобального інформаційного суспільства, однак, досі недостатньо розвиненим залишається саме міжнародно-правове регулювання та механізми глобального управління інформаційним суспільством.

2. У доктрині міжнародного права та відповідних міжнародно-правових документах відсутнє єдине розуміння поняття «інформаційного суспільства» та його концептуального наповнення. З метою усунення термінологічної неоднозначності автором сформульовано власне визначення поняття глобального інформаційного суспільства у контексті міжнародного права, під яким пропонується розуміти не просто нову суспільну формацію, а усю повноту правовідносин (правопорядок), що виникають в інформаційній сфері, а також унікальне поєднання демократичних інституцій, політичних режимів, сприятливого для інновацій середовища та активного і структурованого громадянського суспільства, що виникли та розвиваються в рамках глобального та інклюзивного кіберпростору, у якому відсутні фізичні кордони.

Іншою базовою категорією понятійного апарату дисертаційного дослідження є «кіберпростір», що в авторському визначенні означає специфічне середовище, в межах якого на основі використання Інтернету та відповідних інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється обіг товарів та послуг, відбувається комунікація та реалізація прав людини, ведеться боротьба за розподіл сфер впливу та формуються власні механізми управління глобальним інформаційним суспільством. На нормативно-правовому рівні потребують врегулювання як питання використання та контролю над інформаційною інфраструктурою, так і самі суспільні відносини, що виникають у межах кіберпростору.

3. Стан сучасного міжнародного права означено поняттям нормативного індетермінізму, що зумовлює необхідність вдосконалення класичних міжнародно-правових концепцій суверенітету, кордонів, громадянства, територіальності та юрисдикції з метою відображення еволюційних змін, викликаних розвитком глобального інформаційного суспільства. Уявлення про кіберпростір як середовище у якому відсутні будь-які географічні кордони потребує нормативної реакції з боку міжнародного права. Однак, таке регулювання не може бути ефективним за умови застосування територіально орієнтованих правових актів до транскордонного глобального простору.

Доведено, що відображення на нормативному рівні змін у суспільних відносинах, зумовлених формуванням глобального інформаційного суспільства, сприятиме прогресивному розвитку міжнародного права. Наразі правова та соціальна системи досягли того рівня синергії, коли очевидним є не лише трансформуючий вплив глобального інформаційного суспільства на міжнародне право, але й стає невідворотним нормативне закріплення правових основ та стандартів функціонування та еволюції такого суспільства.

4. Розроблено авторську періодизацію еволюції адаптивності міжнародного права до відображення змін у суспільних відносинах, зумовлених формуванням глобального інформаційного суспільства. Прогресивний розвиток міжнародного права проявляється у розширенні його регуляторної спроможності за рахунок поступового охоплення все більш широкого кола питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

Автором пропонується розпочинати періодизацію з моменту прийняття документів з питань розбудови нового світового інформаційно-комунікаційного порядку (НСІКП) (1970-

ті – 1990-ті рр. XX ст.). Наступний етап конвергенції датується 2003 роком та пов'язується з початком проведення Всесвітнього саміту інформаційного суспільства (WSIS). Оцінка здобутків цього історичного періоду та перехід до наступного етапу відбувається наприкінці 2015 року із ухваленням Фінального документу WSIS+10. Підведення підсумків цього етапу очікується у 2025 році. Крім того, паралельним поступом розвивається імплементація Плану дій «Connect 2020» та Цілей сталого розвитку ООН на період до 2030 року.

Встановлено історичну спадковість відображення питань розвитку глобального інформаційного суспільства у міжнародному праві. Питання захисту прав людини та розширення можливостей участі у глобальному нормотворенні усіх зацікавлених сторін є спільними для усіх досліджених етапів.

5. Запропоновано розрізняти два типи інституційних моделей, у рамках яких відбувається формування політики та стандартів управління глобальним інформаційним суспільством. Перша модель ґрунтується на традиційному міждержавному механізмі, прикладом якого може бути співпраця в рамках ООН. В основі іншої моделі – принцип багатосторонньої участі, що передбачає залучення різноманітних недержавних суб'єктів. На даному принципі побудована діяльність, зокрема, ICANN та IGF.

Доведено, що множинність інституційних механізмів, які подекуди задають протилежні напрямки розвитку глобального інформаційного суспільства, створює загрозу фрагментації Інтернету і міжнародно-правового регулювання. Встановлено, що в умовах розбудови глобального інформаційного суспільства функцію задоволення суспільного інтересу найбільш ефективно здійснюють багатосторонні інституційні механізми, більшість з яких виконують обмежену у розумінні міжнародного права нормотворчу функцію. З огляду на глобальний та інклюзивний характер інформаційного суспільства в основу його інституційного механізму повинні бути покладені принципи відкритості, транспарентності та рівних можливостей, а у його структурі повинні бути представлені усі зацікавлені сторони як з розвинених країн, так і з країн, що розвиваються.

6. Продемонстровано, що роль держав як суб'єктів глобального інформаційного правопорядку чи не вперше за всю історію міжнародного права перестає бути лідируючою. Обґрунтовано перехід від державоцентричної до людиноцентричної системи міжнародно-правового регулювання. Крім того, визнання концепцій розподіленого суверенітету та багатосторонньої участі повинно стати органічним відображенням відповідних трансформацій у нормотворчій активності суб'єктів, спрямованій на регулювання інформаційних правовідносин.

Розвиток глобального інформаційного суспільства не просто вимагає розширювального тлумачення чинного міжнародного права, а сприяє його прогресивному розвитку.

7. Міжнародне право в силу швидкого розвитку сучасних ІКТ характеризується постійним відставанням від прогресуючих суспільних відносин в інформаційній сфері, що потребують відповідного нормативного врегулювання. У глобальному інформаційному суспільстві міжнародне право поступово втратило свою попереджувальну функцію та перетворилося із регулювання *ex ante* на регулювання *ex post*.

Встановлено, що в умовах глобального інформаційного суспільства відбувся фактичний перерозподіл владних та нормотворчих функцій, що зумовило зростання ролі

«м'якого» права та судових рішень у якості «допоміжних» нормативних регуляторів суспільних відносин, опосередкованих використанням Інтернету.

8. Доведено, що у силу недостатньої розвиненості договірного міжнародно-правового регулювання питань розвитку глобального інформаційного суспільства зростає роль звичаю як джерела нормативного впорядкування правовідносин в інформаційній сфері. Отримала подальший розвиток концепція *diritto spontaneo*, тобто миттєвого звичаєвого міжнародного права, що ґрунтується на елементі *opinio juris* та не вимагає існування тривалої практики застосування норми поведінки. Формою закріплення такої норми може бути її відображення у тексті правовстановлюючої резолюції. Більшість договірних режимів не є універсальними, натомість звичаєві норми інколи мають більше охоплення за колом суб'єктів, що вважають себе зобов'язаними цією нормою. Різний рівень технологічного розвитку держав світу свідчить про більшу ймовірність формування регіональних звичаєвих норм з питань розвитку глобального інформаційного суспільства, аніж універсальних стандартів.

9. Протягом останніх трьох десятиліть у теорії міжнародного права сформувалася концепція «м'якого» права як компромісу між «твердим» правом та відсутністю нормативного регулювання. Встановлено, що «м'яке» право характеризується гнучкістю та високим ступенем адаптивності до змін, пов'язаних з виокремленням та ускладненням питань розвитку глобального інформаційного суспільства. Крім того, «м'яке» право передбачає максимально гнучкий механізм перегляду нормативних актів та внесення до них відповідних змін та поправок. Міжнародне право слід розглядати як еволюціонуючий механізм, ефективність якого вимірюється здатністю відповідати на суспільні потреби. У ХХІ столітті такі потреби найбільш повно та оперативно задовольняються через застосування «м'якого» права.

10. Глобальність інформаційного суспільства формує потребу у такому ж глобальному міжнародно-правовому регулюванні та правовиконанні. Прогресивний розвиток міжнародного права з питань розвитку глобального інформаційного суспільства проявляється у формуванні окремої комплексної галузі – міжнародного інформаційного права. При цьому, якщо розглядати глобальне інформаційне суспільство у широкому розумінні як воно запропоноване у авторському визначенні, тобто як усю повноту правовідносин (правопорядок), що виникають в інформаційній сфері, то за предметною сферою воно охоплює усі напрями міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері. У вузькому розумінні міжнародно-правові питання розвитку глобального інформаційного суспільства можна виділити у якості окремої підгалузі міжнародного інформаційного права зі специфічним предметом регулювання. Так, до питань розвитку глобального інформаційного суспільства, що потребують врегулювання на нормативному рівні, пропонується включати наступні: а) інформаційна та комунікаційна інфраструктура; б) використання ІКТ у цілях розвитку; в) управління Інтернетом; г) інституційні механізми посиленої та багатосторонньої співпраці; г) права людини онлайн; д) кібербезпека та відповідальна поведінка держав у кіберпросторі. Наведений перелік не є вичерпним та підлягає постійному перегляду і доповненню з метою приведення його у відповідність із технологічним прогресом та відповідними змінами в інформаційних правовідносинах.

11. Розроблено класифікацію чинних нормативно-правових актів з питань розвитку глобального інформаційного суспільства за предметною сферою дії. Групування

регуляторних актів у досліджуваній сфері покликане полегшити їх використання у правозастосовній діяльності. Першу групу становлять акти, спрямовані на регулювання глобального інформаційного суспільства як самостійного феномену. Другу групу формують міжнародно-правові акти з питань кіберпростору. Міжнародно-правові акти, що увійшли до третьої групи, сфокусовані на питаннях управління та функціонування Інтернету. Класифікуючою ознакою наступної категорії є заборона сексуальної експлуатації дітей та дитячої порнографії. Окрему групу становлять міжнародно-правові акти щодо використання ІКТ у цілях розвитку людства. Самостійним предметом міжнародно-правового регулювання є питання інтелектуальної власності.

12. Виявлено зростаючу роль міжнародних судових установ, зокрема Європейського суду з прав людини та Суду ЄС, у процесах стандартоутворення з питань глобального інформаційного суспільства. Саме суди виявилися здатними найбільш оперативно реагувати на зміни у правовідносинах у рамках глобального інформаційного суспільства та закладати тенденції розвитку відповідного міжнародно-правового регулювання. Крім того, судова практика формує основи правозастосування в аспекті розширювального тлумачення чинних міжнародно-правових норм по відношенню до питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

13. Доведено, що найбільш вдалимими прикладами адаптації міжнародного права до швидко прогресуючих інформаційних правовідносин та правопорядку є права людини онлайн, захист і транскордонна передача персональних даних та кібербезпека, які, крім того, є найбільш нормативно розробленими та становлять основу багатостороннього діалогу з питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

14. Природа глобального інформаційного суспільства сприяє формуванню міжнародно-правового регулювання, центром якого є людина. Встановлено, що чинне міжнародне право гарантує кожній людині однакові права онлайн та офлайн. При цьому найбільш прогресивним порівняно з іншими регіональними системами права є регулювання в рамках Ради Європи, що активно займається розробкою концепції прав людини онлайн. Доведено, що недостатньо просто закріпити однаковий режим захисту прав онлайн та офлайн, натомість окрім загальних принципів необхідно прописати конкретні способи та засоби такого захисту, що підлягають застосуванню відповідно до контексту правовідносин. Для сучасного міжнародного права характерне перманентне відставання в аспекті створення ефективних правових механізмів захисту прав людини онлайн.

Запропоновано авторське визначення цифрових прав або прав людини онлайн, під якими пропонується розуміти права людини, реалізація та захист яких відбуваються в межах або у зв'язку з кіберпростором шляхом використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема Інтернету. Концепція цифрових прав охоплює існуючі права людини у контексті їх застосування онлайн, тим самим розширюючи їх обсяг та надаючи їм нового виміру. Нерозвиненими на міжнародно-правовому рівні залишаються механізми правового захисту та відновлення порушених прав онлайн.

15. Принцип мережевої нейтральності є необхідною передумовою реалізації прав людини онлайн. Для того, щоб підкреслити його важливість та комплексність надано авторське визначення принципу мережевої нейтральності, під яким пропонується розуміти право користувачів Інтернету отримувати доступ до інформації та послуг без дискримінації

за типом інформації, її обсягом, характером послуги, технічним способом або технічними пристроями, що їх застосовує конкретний користувач, а також імунітет операторів мережі від притягнення до відповідальності за передачу третіми сторонами контенту та додатків, що вважаються незаконними або небажаними.

16. Удосконалено раціональність запровадження універсального міжнародно-правового регулювання у сфері захисту і транскордонної передачі персональних даних. Продемонстровано, що у даній сфері найбільш тісним чином переплетені інструменти «твердого» та «м'якого» права. Саме до останнього належить переважна частина домовленостей між США та ЄС. Еволюція регіональних міжнародно-правових режимів захисту персональних даних демонструє високий рівень адаптивності міжнародного права до розвитку глобального інформаційного суспільства. Вкотре підтверджується первинність правозастосовної практики та авторитет судових рішень, що стали підставою перегляду договірної основи співробітництва США та ЄС у сфері захисту і транскордонної передачі персональних даних. На їх прикладі доведено, що вироблення універсального міжнародно-правового регулювання сфери захисту персональних даних можливе лише за умови застосування єдиної системи цінностей (напр., пріоритет безпеки чи вільного обміну інформацією), відмови від категоричності формулювань та надання мінімальних обов'язкових гарантій.

17. Безпека визнається необхідною передумовою стабільності та передбачуваності розвитку глобального інформаційного суспільства. Роль міжнародного права полягає у створенні ефективних нормативних рамок та закріпленні належних гарантій як безпеки інфраструктури, так і безпеки самих правовідносин, що виникають в інформаційній сфері.

Крім того, потребують збалансування питання приватності та забезпечення кібербезпеки, що носять комплементарний характер по відношенню один до одного. Доведено, що правовий режим безпеки кіберпростору повинен бути універсальним за своєю природою, оскільки йдеться про такі ключові для людства цінності як міжнародний мир та стабільність. Фрагментація правового регулювання може призвести до посилення регіональної співпраці, що не вирішує проблему боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення кібербезпеки, оскільки останні є глобальними явищами і потребують відповідного універсального механізму регулювання. Універсальний документ повинен містити норми як матеріального, так і процесуального права, а також закладати основи міжнародного співробітництва у досліджуваній сфері. При розробці міжнародного договору з питань кібербезпеки слід врахувати національні та регіональні нормативні підходи, вивчити передові практики та заповнити існуючі прогалини. В основу універсального режиму безпеки у кіберпросторі повинні бути покладені не лише єдині технічні стандарти, але й нормативні приписи.

18. Визначено, що інтеграція України в європейський та глобальний інформаційний простір можлива лише за умови приведення національного законодавства у відповідність зі світовими стандартами. Від правильності визначення геостратегічних пріоритетів в інформаційній сфері значною мірою залежатиме, чи стане Україна сильним та повноправним гравцем у сучасних міжнародних відносинах. Наразі національне нормативно-правове регулювання України не встигає враховувати зміни в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, застосування яких так чи інакше зачіпає сферу стратегічних інтересів нашої держави. Нові законодавчі акти у сфері інформаційної

політики та безпеки розробляються лише у відповідь на реальні загрози, однак все одно залишаються рамковими та прописуються у доволі загальних формулюваннях. У законодавчих ініціативах, спрямованих на захист національної безпеки почала прослідковуватися тенденція до обмеження права на свободу вираження поглядів. Важливим геостратегічним пріоритетом України залишається поглиблення співробітництва з НАТО, адаптація національного законодавства до Цифрового порядку денного для Європи та виконання приписів Угоди про асоціацію з ЄС.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Кирилюк О. В. Інституційний механізм міжнародно-правового регулювання глобального інформаційного суспільства / О. В. Кирилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: КНУ ІМВ, 2015. – Вип. 126. – Ч. II. – С. 77-90.

2. Кирилюк О. В. М'яке право як нормативна основа глобального інформаційного суспільства / О. В. Кирилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: КНУ ІМВ, 2015. – Вип. 125. – Ч. I. – С. 106-117.

3. Кирилюк О. В. Основні етапи становлення міжнародно-правового регулювання розвитку глобального інформаційного суспільства / О. В. Кирилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: КНУ ІМВ, 2014. – Вип. 122. – Ч. II. – С. 45-56.

4. Кирилюк О. В. Відкритий доступ до знань в інформаційному суспільстві / О. В. Кирилюк // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 1-2. – С. 78-87.

5. Кирилюк О. В. Міжнародно-правові аспекти використання кіберпростору у військових цілях / О. В. Кирилюк // Український часопис міжнародного права. – 2014. – Спецвипуск: Нові імена в науці міжнародного права. – С. 80-86.

6. Кирилюк О. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні / О. Кирилюк // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. – Одеса: «Юридична література», 2014. – Випуск 74. – С. 159-164.

7. Кирилюк О. В. Концепція глобального інформаційного суспільства в міжнародному праві / О. В. Кирилюк // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 4. – С. 120-125.

Статті в іноземних виданнях

1. Кирилюк О. В. Международно-правовые основы саморегулирования в киберпространстве / О. В. Кирилюк // Право. Журнал Высшей школы экономики. – М., 2016. – № 1. – С. 177–188.

2. Кирилюк О. В. Становление универсального международно-правового регулирования в сфере защиты персональных данных / О. В. Кирилюк // Международный научно-практический правовой журнал «*Leges si Viata*». – Кишинёв. – 2015. – № 11. – С. 65-69.

Статті в інших виданнях

1. Кирилюк О. В. Загальна характеристика національного законодавства у сфері захисту та відновлення прав і свобод людини онлайн; Судова практика захисту прав Інтернет-користувачів // Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування Посібника Ради Європи з прав людини для Інтернет-користувачів. – К.: ФОП Клименко, 2015. – С. 33-72, 97-126.

2. Кирилюк О. В. Нормативно-правові засади розвитку світового інформаційного суспільства: регіональний та глобальний вимір / О. В. Кирилюк // Інтеграція України в європейський інформаційний простір: виклики та завдання. Колективна монографія. – К.: ФОП Клименко, 2014. – С. 45-74.

3. Кирилюк О. Нормативно-правове забезпечення функціонування та безпеки критичної інформаційної інфраструктури / О. Кирилюк // Студентський юридичний журнал. – К.: Редакція журналу «Право України», 2013. - № 1. – С. 110-119.

Тези доповідей на наукових конференціях

1. Кирилюк О. Роль судової практики у формуванні основ міжнародно-правового регулювання глобального інформаційного суспільства / О. Кирилюк // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: КНУ ІМВ, 2016. – Ч. 1. – С. 106-109.

2. Кирилюк О. Відповідність законодавства України стандартам Ради Європи щодо захисту прав людини в онлайн середовищі // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: КНУ ІМВ, 2015. – Ч. 1. – С. 168-171.

3. Кирилюк О. Саморегулювання як спосіб міжнародної правотворчості в інформаційній сфері / О. Кирилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: КНУ ІМВ, 2015. – Ч. 1. – С. 123-126.

4. Кирилюк О. Нормативно-правові основи інформаційної політики України // Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах: Матеріали наукової конференції. – К.: КНУ ІМВ, 2015. – С. 210-213.

5. Кирилюк О. Міжнародно-правове регулювання розвитку глобального інформаційного суспільства / О. Кирилюк // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: КНУ ІМВ, 2014. – Ч. 1. – С. 183-188.

6. Кирилюк О. Перспективи універсального нормативно-правового регулювання Інтернету / О. Кирилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: КНУ ІМВ, 2014. – Ч. 1. – С. 177-180.

АНОТАЦІЯ

Кирилук О. В. Міжнародно-правове забезпечення розвитку глобального інформаційного суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням трансформуючого впливу глобального інформаційного суспільства на прогресивний розвиток міжнародного права, а також процесу еволюції рівня адаптивності останнього до перманентно еволюціонуючих правовідносин в інформаційній сфері. Здійснено детальний огляд доктринальних підходів, нормативної та інституційної основи регулювання та прикладів правозастосування. Надано авторські визначення понять «глобальне інформаційне суспільство», «кіберпростір», «права людини онлайн», «принцип мережевої нейтральності» у контексті міжнародного права. Розроблено авторську періодизацію еволюції адаптивності міжнародного права до питань розвитку глобального інформаційного суспільства. Класифіковано інституційні механізми глобального інформаційного суспільства, встановлено їх ефективність, нормотворчий потенціал та рівень взаємодії між собою, а також надано рекомендації щодо удосконалення глобальної інституційної структури інформаційного суспільства. Встановлено способи та обґрунтовано доцільність переходу від державоцентричної до людиноцентричної системи міжнародно-правового регулювання з питань розвитку глобального інформаційного суспільства, заснованої на принципах розподіленого суверенітету та багатосторонньої участі усіх зацікавлених сторін (держав, міжнародних організацій, приватного сектору, громадянського суспільства). На конкретних прикладах (права людини онлайн, захист персональних даних та кібербезпека) продемонстровано критичність вироблення універсальних міжнародно-правових режимів з питань розвитку глобального інформаційного суспільства.

Ключові слова: глобальне інформаційне суспільство, кіберпростір, Інтернет, прогресивний розвиток міжнародного права, транскордонність, розподілений суверенітет, багатостороння участь усіх зацікавлених сторін, «м'яке» право, Європейський суд з прав людини, права людини онлайн, захист персональних даних, кібербезпека.

АННОТАЦИЯ

Кирилук О. В. Международно-правовое обеспечение развития глобального информационного общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация является комплексным научным исследованием трансформирующего влияния глобального информационного общества на прогрессивное развитие международного права, а также процесса эволюции уровня адаптивности последнего к перманентно эволюционирующим правоотношениям в информационной сфере. Осуществлен подробный обзор доктринальных подходов, нормативной и

институциональной основой регулирования и примеров правоприменения. Сформулированы авторские определения понятий «глобальное информационное общество», «киберпространство», «права человека онлайн», «принцип сетевой нейтральности» в контексте международного права. Разработана авторская периодизация эволюции адаптивности международного права к вопросам развития глобального информационного общества. Классифицированы институциональные механизмы глобального информационного общества, установлена их эффективность, нормотворческий потенциал и уровень взаимодействия между собой, а также предложены рекомендации касательно совершенствования глобальной институциональной структуры информационного общества. Установлены способы и обоснована целесообразность перехода от государственно-центричной к человекоцентричной системе международно-правового регулирования вопросов развития глобального информационного общества, основанной на принципах распределенного суверенитета и многостороннего участия всех заинтересованных сторон (государств, международных организаций, частного сектора, гражданского общества). На конкретных примерах (права человека онлайн, защита персональных данных и кибербезопасность) продемонстрировано критичность разработки универсальных международно-правовых режимов по вопросам развития глобального информационного общества.

Ключевые слова: глобальное информационное общество, киберпространство, Интернет, прогрессивное развитие международного права, трансграничность, распределенный суверенитет, многостороннее участие всех заинтересованных сторон, «мягкое» право, Европейский суд по правам человека, права человека онлайн, защита персональных данных, кибербезопасность.

SUMMARY

Olga V. Kyryliuk. International legal framework for the development of global information society. – Manuscript.

Thesis for PhD in Law, specialty 12.00.11 – international law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is a comprehensive scientific research of the transformative impact of global information society on the progressive development of international law. The author examines the enhancement of adaptivity level of international law with regard to permanently evolving legal relationships in information sphere. The research reflects existent doctrinal approaches, normative regulation, institutional structure, and law enforcement practices. Special attention through the whole research is paid to the interrelation of law and technology, and the need to adjust classical legal concepts of «sovereignty» and «territorial jurisdiction» to the specifics of technologically oriented society. In this regard the thesis presents the historical overview of the growing convergence between normative, technological and economic dimensions of global information society. The emphasis is made on the practical viability of enlarging the normative framework for the regulation of the issues under the umbrella of global information society concept. The rigidity and conservatism of international law are seen as the biggest deficiency of this normative system and its inability to react efficiently and timely to the developments in technologically driven society. States are no longer recognized as the primary and the only policy-setters when it comes to

shaping the normative and development agenda of the global information society. At the same time, the lack or shortage of inter-state regulation is compensated by standardization and interpretation practices by international courts, and wider recognition of softer means of regulation. The thesis refers to the most outstanding national courts' practices, as well as the case law of the ECJ and the ECtHR as the examples of dynamic application of valid international law principles and rules.

Author defines key basic notions of the research paper – «global information society», «cyberspace», «human rights online», and «net neutrality principle» in terms of international law. Thesis also contains the classification of the institutional mechanisms of global information society, description of their efficiency, normative potential, level of interaction among themselves, and recommendations as to the improvement of global institutional structure governing the global information society itself and the relationships arising within it. Traditionally two major models of global Internet governance and in a broader sense of global information society are identified by the author – multilateral and multistakeholder models. The focus is made on the transition from state-centric to human-centric system of international legal regulation of global information society based on the principles of shared sovereignty and multistakeholder participation of all interested parties (states, international organizations, private sector, and civil society).

The research contains the specification of the issues falling under the umbrella of the global information society, and provides the classification of respective international legal acts currently in force. Specific examples (human rights online, personal data protection, cybersecurity) are used to demonstrate the critical importance of having universal international legal regimes for the objects and relationships arising with regard to and within the global information society. Human rights online and offline are getting the growing recognition of equal application and protection, though the specifics of online environment should be taken into account when providing efficient legal remedies. Given the transboundary and global nature of information society the universal regime is required for the transfer of personal data under sufficient guarantees and protection. The EU and USA cooperation under the Umbrella Agreement and the Privacy Shield is used to highlight the difficulties and the importance of having universal legal regimes for cyberspace. Cybersecurity is described with a view to the tendencies to regionalization of discussions, which pose a threat to stability of Internet ecosystem and may lead to fragmentation of regulation and reallocation of spheres of influence. On the contrary, it is offered to universalize cybersecurity discussions and to concentrate on the positive rhetoric of maintaining cyber peace and stability. The Internet as the underlying infrastructure of global information society bares the value in itself, and, thus, should be recognized as the common heritage of mankind by analogy with open space and the high seas.

Key words: global information society, cyberspace, Internet, progressive development of international law, transboundary nature, shared sovereignty, multistakeholder participation of all interested parties, «soft» law, European Court of Human Rights, human rights online, personal data protection, cybersecurity.